

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата історичних наук, доцента, доцента кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка Тельвак Вікторії Петрівни на дисертаційне дослідження Щербана Тараса Йосиповича «Часопис «Przewodnik Naukowy i Literacki»: персоналії, проблематика, внесок у польську історіографію», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 «Історія та археологія»

Сучасний стан польсько-українських стосунків, намагання інтелектуалів обох країн знайти найбільш адекватну модель національного порозуміння й шляхи узгодження конфліктних пам'ятей покликали до життя появу численних студій, спрямованих на всебічне дослідження історії та культури нашого західного сусіда. Незважаючи на значну кількість української полоністики, історіографічні студії до нашого часу є доволі рідкісним явищем. З огляду на це дисертаційна робота Т. Й. Щербана є затребуваним дослідженням, присвяченим вивченню цікавої й маловивченої у сучасній історичній науці проблеми діяльності польського криптоісторичного часопису «Przewodnik Naukowy i Literacki» та аналізу змісту його матеріалів як важливої складової польської історичної культури другої половини ХІХ – перших десятиліть ХХ ст.

Ознайомлення з дисертацією переконує у прийнятності та раціональній обґрунтованості розробленої Автором структури роботи. Вона, на нашу думку, є добре продуманою і відповідає поставленим завданням та дає можливість з достатньою повнотою висвітлити основні проблеми заявленої теми. Матеріал викладено на підставі проблемно-хронологічного підходу – логічно та послідовно. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів (поділених на підрозділи), висновків, списку використаних джерел та літератури, а також об'ємних додатків.

Розлоге доведення Т. Й. Щербанем багатоаспектної актуальності обраної теми не залишає сумнівів у її наукознавчій важливості та громадській запитаності. Не викликає зауважень і авторське формулювання об'єкта і предмета дослідження, його мети і завдань, хронологічних і географічних меж, а також практичного значення дисертації. Новизну результатів дисертаційної праці засвідчує залучення

широкого кола різнопланових історіографічних джерел, втім й архівного збереження, та здійснена на їхній підставі всебічна реконструкція історіографічного феномену часопису «Przewodnik Naukowy i Literacki». Відповідають необхідним вимогам і технічне оформлення тексту та наукового апарату роботи.

Перший розділ «Історіографія, джерельна база та методологія дослідження» традиційно складається з трьох частин, в яких визначений стан та провідні напрями опрацювання теми, характеризується й класифікується комплекс історіографічних джерел, висвітлюються основні теоретико-методологічні засади наукового пошуку. В першій частині Автор аналізує історіографію теми за хронологічно-тематичним принципом. Відтак він ретельно характеризує широке коло різножанрових текстів (критичні рефлексії, ювілейні силуетки, некрологічні й мемуарні замітки та ін.), в яких з відмінних світоглядних і фахових перспектив віднайшло осмислення історіографічного й пресознавчого феномену «Przewodnika.....». Відзначаючи повноту узагальнених Т. Й. Щербаном історіографічних рефлексій, вкажемо на доречність звернення уваги до перших спроб узагальнюючих рефлексій над історією польської історичної науки другої половини ХІХ – перших десятиліть ХХ ст., в яких, серед іншого, містилося й осмислення феномену наукової періодики як чинника поступу соціогуманітаристики. Для прикладу згадаємо добре знані нариси авторства Владислава Смоленського та Теофіла Еміля Модельського.

Належною повнотою позначений також аналіз джерельної бази дослідження. Тут значним досягненням дослідника, з огляду на чималі логістичні труднощі для сучасних українських науковців, є опрацювання фондів низки архівів в Україні та Польщі. Огляд джерельної бази дисертації побудований за сучасною традиційною класифікацією історіографічних джерел, що спирається на герменевтичні підходи та методику системно-структурного аналізу. Відповідно до них, Автор виокремлює три основні джерельні комплекси: “конкретний текст”, “великий текст” та “історико-культурний контекст”. Очікувано, що для дисертанта найбільш важливим серед названих комплексів джерел є перший, що включає різножанрові

матеріали самого часопису. Відзначаючи повноту проведеної Т. Й. Щербаном евристики й влучність характеристик джерельних комплексів, разом із тим вкажемо на певну плутанину при визначенні матеріалів третього джерельного комплексу. Мовиться про те, що цей комплекс має містити контекстуальні тексти інтелектуалів другої половини ХІХ – перших десятиліть ХХ ст., а не праці про історію науки і культури того часу, як це пропонує дисертант (с. 33-34). Ці дослідження (приміром, праці Генрика Барича та Анджея Фелікса Грабського і Мар'яна Генрика Серейського) мали б розглядатися в історіографічному підрозділі.

У першому розділі вміщено й окремий методологічний підрозділ, в якому розглянуто теоретичні підстави проведення дослідження і обрано як модель «нову культурно-інтелектуальну історію». Відзначимо, що в сучасній теоретичній думці існує певна плутанина щодо вжитого терміну і, зокрема, приставки «нова». Нам видається, що простіше було б вживати термін «інтелектуальна історія», який охоплює те коло питань, що над ними працював дисертант. Відмінність цього підходу від традиційної історії історичної науки полягає, передусім, у розширенні методологічного плюралізму, міждисциплінарного підходу, можливостей враховувати широке історико-культурне тло розвитку історичної думки. Відзначимо також чітке і повне окреслення Т. Й. Щербаном термінологічного апарату роботи, який має виразне методологічне навантаження. Водночас, вкажемо на брак у цій частині дисертації опису конкретного методологічного інструментарію (принципів, методів і методологічних технік), за допомогою якого дисертант інтерпретував зібраний матеріал.

Наступні три розділи дисертаційної роботи насичені конкретним фактичним та компаративним матеріалом з відповідною хронологічною систематизацією і науковим аналізом. Зокрема, другий розділ присвячений широкому колу проблем, пов'язаних зі становленням організаційних засад «Przewodnika...» та основних напрямів діяльності його редакторів. Спираючись на різнопланові джерела, Т. Й. Щербан вміло відтворює інтелектуальні, політичні й соціокультурні процеси, які відбувалися у польській спільноті Галичини після поразки спроб повернення

державності. Це створює необхідний контекст для розуміння логічності еволюції наукових додатків до «Gazety Lwowskiej» у самотійне науково-публіцистичне видання з виразними культурно-освідомлюючими завданнями. Еволюцію архітекτονіки, світоглядних орієнтирів і змістових пріоритетів пресодруку Автор вповні виправдано розглядає крізь призму діяльності його редакторів Владислава Лозинського та Адама Креховецького. При цьому дисертант ілюструє наведені спостереження чималою кількістю епістолярних і мемуарних свідчень, помітно антропологізуючи свій наратив.

В свою чергу, у третьому розділі отримала всебічне висвітлення проблематика професійних історичних досліджень на сторінках «Przewodnika...» відповідно до двох періодів його існування. Обравши персоналізований підхід, Т. Й. Щербан ретельно аналізує особливості співпраці кожного автора з пресодруком та переконливо пояснює причини поступового зменшення частки професійних студій появою у Галичині на зламі століть загальноісторичних і спеціалізованих періодичних видань. Згадані сюжети дисертант традиційно розглядає в широкому подієвому й історіографічному контекстах із залученням широкого кола его-джерел. Все це чималою мірою поглиблює авторський дискурс, надає йому емоційного забарвлення й переконливості.

Зрештою, в останньому четвертому розділі Т. Й. Щербан з'ясовує внесок «Przewodnika...» до процесу популяризації польської історії. Подібно до попередньої частини роботи, він звертається до цієї проблематики у розрізі двох періодів функціонування часопису та крізь призму творчості авторів видання. Звичайно для себе антропологізуючи історіографічний аналіз шляхом залучення численних его-джерел, Автор вміло відтворює непрості зусилля редакторів з наповнення пресодруку якісними творами. Особливо важливим у цій частині дисертації є простеження дисертантом еволюції образу українського минулого на сторінках «Przewodnika.....» під впливом зростаючого міжнародного антагонізму в Східній Галичині наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Водночас, не применшуючи згаданих позитивних сторін роботи, варто зробити кілька зауважень та побажань дисертантові (крім уже зазначених вище),

для врахування їх у майбутній роботі по цій темі. Перше зауваження стосується рецептивного аспекту: Автор нерідко згадує про те, що той чи інший текст у часописі сподобався читачам, але ніколи не узасаднює фактами свої твердження, тож ми не можемо переконатися у їхній слушності. Наступне зауваження методологічного плану: на нашу думку, в роботі бракує аргументів для віднесення того іншого автора «Przewodnika.....» до грона науковців чи публіцистів, позаяк у досліджуваний період, особливо в другій половині XIX ст., такий поділ не був настільки очевидним, як у наступному столітті. Ще одне зауваження стосується архітекtonіки роботи. Йдеться про те, що в дисертації практично відсутня спеціальна інформація про специфіку редакційної політики й функціонування пресодруку протягом останнього періоду його існування в 1917-1919 рр. Втім, вказані недоліки та зауваження не применшують зазначених позитивних сторін поданої до захисту роботи, а навпаки – викликають побажання продовжувати дослідження у визначеному напрямі.

У висновках Т. Й. Щербан не просто зібрав підсумкові положення, представлені ним у розділах, але й стисло, у розрізі цілої теми, окреслив синтетичне розуміння місця та ролі часопису «Przewodnik Naukowy i Literacki» в польській інтелектуальній історії другої половини XIX – початку XX ст. Також на відзначення заслугують розлогі додатки до дисертації, котрі мають змістовний, а не формальний характер, всебічно знайомлячи читача з віковими, соціальними й професійними кондиціями представників авторського кола пресодруку. Важливим також є визначення Автором дослідницьких перспектив та резервів саморозвитку його теми.

Зміст дисертаційної праці знайшов відображення у восьми публікаціях, серед них у п'яти статтях у фахових виданнях України, одній статті у журналі, що індексується в базі даних Scopus, а також низці конференційних матеріалів, які додатково відображають підсумки дослідження. Поряд із цим, робота пройшла солідну апробацію на багатьох наукових конференціях різного рівня. А це означає, що результати проведеного дослідження, як і належить, вже стали надбанням наукової громадськості.

В цілому, рецензована праця – самостійне наукове дослідження на актуальну наукову проблему, яка має не лише вузькофахове, але й прикладне значення в теперішньому суспільному житті України. З огляду на це вважаємо, що дисертація Щербана Тараса Йосиповича «Часопис «Przewodnik Naukowy i Literacki»: персоналії, проблематика, внесок у польську історіографію», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 «Історія та археологія» за своєю актуальністю, науково-теоретичним рівнем, новизною та практичним значенням відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року та вимогам затвердженого постановою Кабінету Міністрів України «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» № 44 від 12 січня 2022 року та може бути рекомендована до захисту у разовій спеціалізованій раді за спеціальністю 032 «Історія та археологія» з галузі знань 03 «Гуманітарні науки».

РЕЦЕНЗЕНТ:

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри всесвітньої історії
та спеціальних історичних дисциплін
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка

Вікторія ТЕЛЬВАК

